

Landskap: Småland *Upptecknat av:* Harald Nilsson
Härad: Västbo *Adress:* Kung Oscarsväg 7, Lund
Socken: Gbyteryds *Berättat av:* Oskar Haraldsson
Uppteckningsår: 1936 *Född år* 1886 *i* Hensnäs, Gryteryd

Uppteckningen rör

Julabock.	sid.1.
Knut.	" 2.
Tämja kor.	" 3.
Vinterfoder till får.	" 4.
Bränna svedja.	" 5-8.
"Ekesjeja."	" 9..
Träpinnaharv.	" 10.
Liar.	" 11.
Lieknaggar.	" 12.
Liespån.	" 13.
Slipstenar.	" 14.
Pumpar.	" 15.

Småland
Västres län
Gyttedal
Mjölby 1936

5415

Julabock.

uppläs Harald Nilsson
Berättas Oscar Carlsson
Född 1886 Gyttedal

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV.

1.

Min fader har berättat att i hans barndom brukade de göra
en julabock av julahalmen. Men jag kommer inte ihåg det.

5415

Knut.

Om Knut brukade de förr göra en gubbe, Knut, av halm som de klädde med kläder. Han skulle ha ett pass med sig med anspelning på något som rörde den som han bars till. Och det kunde ibland vara spydigt om de ville. Han bars iväg på kvällen och ställdes utanför förstudörren så att han skulle falla i famnen på den som öppnade. Sedan var det dessas tur att bära iväg honom om de ville. Men var det så att någon blev retad över passet, så blev det slut. Annars kunde han vandra i veckor. Det är nu en 30 år sedan man slutade med Knut i denna trakten.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV.

—
2.

5415

Tämja kor.

När en ko skulle köras in eller tämjas, som det kallades, sammanokades den med en gammal, redan inkörd ko, varefter de spändes för en vagn. T i s t e n, "kopplet" eller bindslet som förenar stängen och oket flyttades gärna en s k u r (skåra) på okets övefsida, närmare den äldre kon, så att denna som var van fick draga det största lasset. Det kallades att "dra nemmer" eller "dra vid örat". Den gamla kon "fick en skur nemmer". När tisten satt i den mellersta skåran kallades det "att dra i mittskur". Oken hade olika antal skåror på översidan, vanligen 3 eller 5 men även flera förekom. För att kon inte skulle kasta ~~w~~ oket fanns ett n a c k b a n d, som var fäst i ett hak i slån.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV.

—
3.

5415

Vinterfoder till får.

Efter slåttern och efter skörden skars löv av björk och rönn m.m. som skulle vara till vinterfoder år fåren. Det bands samman i kvastar och man beräknade 13 a 1400 kvastar till ett halvt tjog får.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV.

—s—
4.

5415

Bränna svedja.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV.

—*—
5.

30 år sedan meddelaren var med och brände svedja i Gryteryd och då höll elden på att gå över.

Det var endast barrskog, som brändes här. Skogen fälldes på vintern och sedan tog man undan timret man r ö d t e h y g g e så att det endast var **toppar**, ris och skräp som brändes. Timret fick sedan ligga och torka till sommaren då det kördes hem om man kunde komma åt det. Men var det sank mark kring svedjan så det inte bar, fick man vänta till nästa vinter. Trädtopparna och riset fick ligga kvar. på svedjan något år att torka före bränningen. Denna försiggick tidigt på våren vanligen i april, innan skogen runt svedjan hunnit bli alltför torr. Före bränningen ränsade man upp 5 a 6 meter breda gator runt svedjan. Man hade dessutom spannar samt spadar, med sig vid bränningen för att kunna ingripa om elden hotade att gå över.

Svedjan antändes på kvällen, då det ofta är lugnt och risken att elden skulle sprida sig mindre. Man tände runt omkring för att det skulle brinna mot mitten och använde sig därvid

av spingestickor och tjärr. När elden hade slocknat fick svedjan ligga stilla och orörd till några dagar innan man satte potatis. Då skulle man nämligen rösmeten. Härmed menades att man skulle bära samman det som inte brunnit, i högar vilka placerades i kanten av svedjan. Det hände även att man senare brände om det som inte brunnit första gången. Men det blev ändå alltid en del kvar att röja undan en andra gång. Antingen man brände om eller ej togs vid första röjningen undan de trädtoppar som ej brunnit upp, för att användas till att göra svedjan med. De gårdsgårdar, som härvid byggdes kallades långgärsle (se under rubr. Gårdsgårdstyper).

När smeten så var röjd och gårdsgården uppsatt sattes potatisen. Det hände ofta att backstugusittare och även andra satte potatis "te låta", vilket innebar att avkastningen delades lika mellan ägaren av svedjan och den som satte dem. Folk kunde resa lång väg ända härifrån till Hökabäck, 3/4 mil, för att "sätta potatis i smet". Sådan potatis ansågs nämligen bli särskilt god. När de sedan plockade potatisen på hösten brukade de ha en gryta

med sig svedjan och i den kokade de nyplockad potatis och så åt de sill till, som de också haft med sig. Då skämt brukade de kasta potatis på varandra vid plockningen. Efter potatisskörden följde rågsådden. Man sådde en sorts råg som kallades k u m - m i n r å g vilket namn den fått därför att den var så småkornig och liknade kummin. Denna rågsort var mycket härlig. Ibland sådde man även gräsfrö i rågen. Denna nermyllades med k r a t - t o r av gran eller fur av omkring 2 meters längd med självvuxna eller inborrade pinnar, eller pinnar av båda slagen.

Rågen skars med skära, och detta arbete utfördes av fruntimmer som då kallades s k ö r a k ä r i n g a r. "Det fanns gott om käringar som satt i backstugor och som gärna gick bort och skar säd". De skar mycket fort. Om någon skar sig av skäran fick hon ingen gröt. Den som skar skulle även göra band och sedan följde en pojke efter, som band neken färdig.

Rågen riades inte på svedjan utan kördes hem till gården och riades här så nära denna, som möjligt. Den ria som då användes kallades t v ä r r i a, och bestod nederst av en r o t b o c k med två neker, som kröktes mot stören och vars

b r e m delades på ömse sidor om denna och bands fast med band. Där över sattes de övriga nekerna. (De rior som användas nu kallas g u b b a r i o r och består av 8 neker).

Efter rågskörden släpptes först hästar på svedjan och då var gårdsgården ännu kvar. Men sedan (följande år? H.N.) släpptes krona dit och då "lades den ut" d.v.s. man bröt ner gårdsgården och körde den hem och eldade upp dem.

Förr i världen när de skulle bränna svedja tog de inte bort timret utan brände alltsammans. Det som då inte brann upp, och det var mycket, lades i en av ett par stammar upprest sax eller i en trädklyka vid en sten och där fick det ligga och ruttna.

Det fanns förr något som kallades h a c k a - s v e a och som bestod i att marken efter bränningen hackades och stenen lades upp i rör.

5415

"Ekesjeja".

För att fästa skaklarna vid drögen användes e k e s j e j
o r. De voro försedda med ett huvud liksom harvpinnarna av gran
till en träpinnaharv. Ekesjejoj tog man vid stubbar av fällda
ekar och de skulle b ö s t a s av med yxhammaren. Då följde
en bit av stammen med och denna kom sedan att utgöra huvudet.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV.

—*—
9.

5415

Träpinnaharv.

Träpinnaharv användes till allt i jordbruket.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV.

—*—
10.

5415

Liar.

De Halländska liarna med skärtorv ansågos i Småland vara avsedda för att "gå skåror" med, d.v.s. hugga långa skåror på relativt jämn mark, under det att Smålandsliarna med korta raka skåft med knaggarna på samma sida passade bättre för stenig ojäm mark där man inte kunde hugga

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV.

—*—
11.

5415

Lieknaggar.

I Småland användes alltid kohorn till knaggar.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV.

—*—
12.

5415

Liespån.

Liespån, v e s p e s t e c k a n skulle helst vara gjord
av svartek, som man kunde finna i mossarna.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV.

13.

5415

Slipstenar.

För finslipning av liar användes runda slipstenar som trampas. Vädjetavlorna som förekomma allmänt söderut finnas ej här. För grov-slipning av yxor o. dylika redskap användes runda stenar som dragas med v i n d - v e v.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV.

—*—
14.

5415

Pumpar.

I Forshult, Halland äro brunnarna försedda med träpumpar
och där har de ej vepor.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV.

—*—
15.